

Zofia Wartołowska

Data urodzenia: 25 maja 1911

Miejsce urodzenia: Warszawa

Data śmierci: 3 września 1976

Miejsce śmierci: Warszawa

Rodzice: Bronisława Przedrzymirska, Stefan Wartołowski

Profesja: archeolog

Słowa kluczowe: archeologia, naukowcy, wykopaliska, wczesne średniowiecze, tajne nauczanie

Biogram¹

Zofia Wartołowska jest przykładem osoby, która całe swoje życie poświęciła pracy naukowej. W okresie studiów szukała swojego powołania, które odnalazła w archeologii. Była tam jedną z nielicznych kobiet, ale mimo to doskonale radziła sobie zarówno w sali wykładowej, jak i podczas wykopalisk. Przez wiele lat prowadziła dwa duże wykopaliska – w Sasiadce-Suciejsku i w Wiślicy, które były podstawą do bardzo istotnych odkryć i wniosków dotyczących początków państwa polskiego. Poza tym Wartołowska prowadziła także liczne zajęcia na Uniwersytecie Warszawskim. Była także kierowniczką Zakładu Archeologii Wczesnośredniowiecznej.

Zofia Wartołowska urodziła się 25 maja 1911 roku jako córka oficera wojsk inżynieryjnych w armii carskiej. Ojciec zmarł, gdy miała zaledwie siedem lat, była więc wychowywana tylko przez matkę. W 1931 roku zaczęła studia na dwóch kierunkach jednocześnie – historii i architekturze. Szybko porzuciła jedno i drugie na rzecz archeologii. Pierwsze poważne wykopaliska, w jakich brała udział, miały miejsce w okolicach wsi Sasiadka, a konkretnie na terenie średniowiecznego grodziska Sutiejsk, który wchodził w skład tzw. Grodów Czerwieńskich. Tematyka związana z tym obszarem przewijała się przez całą karierę naukową Wartołowskiej. Poświęciła jej zarówno swoją pracę magisterską, jak i doktorską. Warto też wspomnieć, że podczas wykopalisk w Sutiejsku razem ze swoim

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/13, kwota dofinansowania 1 119 240, 00 zł., całkowita wartość projektu 1 119 240, 00 zł.

promotorem – Włodzimierzem Antoniewiczem zastosowali szereg metod wywodzących się typowo z geodezji i architektury. Wówczas zostały uznane za prekursorskie, ale obecnie stanowią one podstawy pracy każdego archeologa, co świadczy o roli, jaką odegrała Wartołowska w rozwoju dyscypliny. Prace Wartołowskiej nad doktoratem przerwała wojna. Nie mogła kontynuować wykopalisk, więc zajęła się tajnym nauczaniem. Mimo to kwestia rozpoczętych prac mocno ją zaprzętała, szczególnie gdy władze okupacyjne wydały zgodę na prowadzenie tam badań ludziom nie posiadającym odpowiedniego warsztatu archeologicznego. Być może dlatego już w 1946 r. wróciła do Sutiejska, aby kontynuować prace.

Okres powojenny to czas rozkwitu badań i kariery Wartołowskiej. Jej praca doktorska o Sutiejsku odegrała znaczącą rolę w podjętych badaniach nad Grodami Czerwieńskimi. Podczas wykopalisk w Wiślicy dokonała wręcz epokowych odkryć, trafiając na obiekty pochodzące z okresu początków państwa polskiego. Poza uczelnią związana była także z Muzeum Archeologicznym w Warszawie, z kierownictwem badań nad początkami państwa polskiego. Była to instytucja wyjątkowo jak na tamte czasy, interdyscyplinarna. Poza archeologami i historykami znaleźli się w niej także architekci i historycy sztuki. W ramach powstałej organizacji przeprowadzono liczne wykopaliska. Znalazły się także środki na kontynuację badań w Wiślicy. Niestety Wartołowska nie zdążyła ich już odbyć, zmarła w Warszawie, 3 września 1976 roku.

Bibliografia

Archiwalia i inskrypcje:

Inskrypcja na nagrobku rodziny Wartołowskich na starych Powązkach w Warszawie (kw. 236, rz. 5, m. 29, inw. 46246).

Państwowa Akademia Nauk. Archiwum w Warszawie, sygn. III-231.I–IV.

Źródła:

Wartołowska Z., Antoniewicz W., *Planowanie prac badawczych w terenie w zakresie archeologii prehistorycznej i wczesnośredniowiecznej w Polsce*, „Światowit” 1948, 19, s. 323–370

Wartołowska Z., *Gród Czerwieński Sutiejsk na pograniczu polsko-ruskim*, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1958.

Wartołowska Z., Penkalowa B., Ciachowa T., *Problemy konserwacji rytowanej posadzki gipsowej odkrytej w krypcie I kościoła romańskiego w podziemiach gotyckiej kolegiaty w Wiślicy*, „Ochrona Zabytków” 1965, 18/2 (69), s. 35–48.

Wartołowska Z., *Życie naukowe i dydaktyczne w Katedrze Archeologii Pierwotnej i Wczesnośredniowiecznej Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1945–1964*, „Światowit” 1966, 27, s. 94–108.

Opracowania:

Dzieje Archeologii na Uniwersytecie Warszawskim, red. S. K. Kozłowski, J. Kolendo, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 1993.

Erazm Majewski i warszawska szkoła przedhistoryczna na początku XX wieku, red. S. K. Kozłowski, J. Lech, Warszawa, Państwowa Akademia Nauk, 1996.

Grody Lubelszczyzny od XI do XIV wieku, red. E. Banasiewicz-Szykuła, Lublin, Lubelski Wojewódzki Konserwator Zabytków, 2019.

Hensel W., *Potrzeba przygotowania wielkiej rocznicy*, „Przegląd Wielkopolski”, 1946, r. II, nr 7–8, s. 193–206.

Kozłowski S.K., *Kwiat królestwa. Archeologów polskich pokolenie trzecie*, Warszawa–Łódź, Ośrodek Badań nad Antykiem Europy Południowo-Wschodniej, 2015.

Materiały Zofii Wartołowskiej, opracowanie zbiorowe, red. J. Mizikowski, „Biuletyn Polskiej Akademii Nauk” 1995, 36.

Miśkiewicz M., *Docent dr Zofia Wartołowska (1911–1976)*, „Z otchłani wieków” 1977, 43, s. 75–76.

Mizikowski J., *Materiały Włodzimierza Antoniewicza (III–222)*, „Biuletyn PAN” 1995, 36.

Szczerba A., *Powołanie Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego*, „Przegląd Archeologiczny” 2017, 65, s. 13–18.

Wołoszyn M., *Zaraz po wojnie: Z historii badań nad pograniczem polsko-ruskim (ze szczególnym uwzględnieniem Grodów Czerwieńskich)*, „Przegląd Archeologiczny” 2017, 65, s. 199–224.